

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE

ROSSEB

REGÉNY (RÉSZLET)

MÁSODIK RÉSZ

(FELVONULÁS A DON-HOZ)

NEGYEDIK FEJEZET

KAPOSVÁR – GALÁNTA – ZSOLNA – JABLONKA – KATOWICE –
BRESZT-LITOVSK – PRIPJATY

I.

Kis János 1942. májusában vonult be őrmesterként a 10. könnyű hadosztály 10. tüzérezredéhez.

Othton az utolsó vasárnapi ebéd már más hangulatban telt. A két fiú zavartan vette tudomásul, hogy ő is részt vesz a hadjáraton. Több mint húsz évvel öregebben is erősebb volt, mint ők, a betegségek elkerülték, és másnak sem élt, csak a munkának. Abban viszont nem örölte fel magát, mindig dolgozott, de annyit, amennyit ő maga akart. Általában a sajátját végezte, saját földjén, saját szőlőjében, saját pincéjében. Maga osztotta be, mindent idejében, de sosem hajszolva magát. Ha másnak tette, szívességből tette, és ott sem ugráltatták. Anélkül is jó ütemben és sokat végzett mindenhol, ahol megfordult. Három disznót is feldolgoztak a vezetésével hajnaltól késő délutánig, akkorra már a hurka is megfőtt, forró tepertőt is lehetett kóstolni, az asszonyok már a torra terítettek, a férfiak meg békében cigarettáztak és poharaztak. Kis János mindig katona volt, nem parancsolgatott, mégis ő vezette a munkát mindenütt, türelemmel, ritmusban, sosem idegeskedve. Jóllehet négy évet várakozott földhöz lapulva tüzérségi tűzben, később anélkül sem sietett sehová. Zoli és Soós Zoltán örültek, hogy ott lesz velük Oroszországban, az elképzelhetetlen jóval elképzelhetőbb lett.

Május végén már a laktanyában élt. Néhány régi katonával találkozott, de a sereg nagy része húszéves gyerekekből állt. Az indulás előtt a város annyira megtelt katonákkal, hogy sokat iskolaépületekben szállásolták el, osztálytermekben aludtak, tábori ágyakon.

Május huszonnyolcadikán ünnepélyes esküt tettek a Hősök temploma előtt. Itt épült a 44-es bakák emlékhelye, fehér falain nevek felírva ezrével. Kis János

látta a friss legénység tekintetén, mind azon morfondírozik, vajon az én nevem is odakerül ezek mellé? Mintha közük lenne hozzá, vagy dicsőség lenne. Ő maga ismerte a nevek, az ugyanilyen katonák a történetét. Felpuffadt testükkel rothadtak napokig szögesdrótra aggatva, ahogy a bomba érte, vagy ahova a robbanás hajította őket, vagy megfagytak, vagy kolerától okádták és ürítették ki összes zsigereiket. Sokszor ásta a gödröt a front gödörvárosában, hordta bele őket. Különben most ő is kapott két új fémlapot a nevével és a számával, ahogy mindenki, de ugyanilyen lapokat tépkedtek le akkoriban azokról is.

Az első napon az irodában Magda Pált nem látta. Papírokat írt alá, őrmesteri rangjában emelt zsold járt, családjának juttatások, kedvezmények. A raktárból átvett mindent, amit adtak. Bakancsot sokáig válogatott, zoknit, fehérműt otthonról hozott magának. Zsákjában téli kapca és meleg alsónemű is volt, kesztyű, sapka is. Veterán őrmesterek málháját nem borogatta ki senki. De nem is mutogatta senkinek, nem akarta megijeszteni a legényeit, vagy, hogy bolondnak nézzék. A két fiúval viszont szintén csomagoltatott téli ruhát.

Minden ágyúüteg mellé egy-egy raj puskást különítettek ki. Mindegyik raj kapott golyószórót is. Jó minőségű német puskáik voltak, pisztolyokat is lehetett igényelni, azonkívül gránátot, gázálcot. Még két hétig gyakorlatoztak. Főleg az ágyúkkal, amiket kísértek. Olykor a puskás ezreddel, a 6-os Nagy Lajos lövészekkel alakiztak és lövöldöztek együtt. Az újak nem lőttek se jobban, se rosszabbul. Megteszik majd. Úgysem az számít, gondolta Kis János. Majd odakint dől el. Mi sem tudtuk a Cserenha előtt, mire vagyunk képesek. Közben más ezred egyszerűen megadta magát.

Az egész hadosztály Rosseb-bakának tartotta magát, az azért bosszantotta. A pán céltörök és a tüzerek is ordibálták a „Csak előre, Rosseb!” kiáltást sörözések közben, és verték az asztalt a korsókkal. Azonkívül Nagy-Magyarország feltámadásáról énekeltek. Kis János csendben nézte őket. Mit szóljon erre? Álomország volt az, sose létezett. Ha volt, az osztrák császáré volt. Német vezényszóra mentek az előző háborúba, most is a német miatt megy a frontra a magyar. Megint az markolt sokat, nem bírja szusszal az orosz ellen. Akármilyen lesz, a német dönti el, mi a sorsunk. Azért csak énekeljenek. A nagy rosseb előtt legyen valami élvezetük.

II.

Június tizenkettedikén meneteltek a pályaudvarra. Előtte a tüzerek egész éjjel pakolták a szerelvényre az ágyúkat, vontató lovakat. Hat ló vagy negyven ember. Kis János is többször ment lóbeszerzésre a somogyi falvakba. Néhány

gazda a hadseregnek nevelt lovakat, de sok mástól nyomott áron vették az igavonó állatokat. Akadt, amelyik megsiratta a lovát. Ő pedig szégyellte magát.

Már két hete ment folyamatosan a kiszállítás, ennek ellenére aznap is tömeg búcsúztatta a katonákat. A tisztek másodosztályú kocsijánál, a legénység marhavagonjainál feleségek, lányok, nővérek, anyák álltak, sokan hangosan jajveszékelve. Visszajövünk, mondták a katonák. Alig néhánynak volt könnyes az arca, a többiek keményen tartották magukat. Kis János semmit se szólt. Azt gondolta, igazuk van, most látják utoljára ezeket, hadd bőgjenek csak. Aztán a vonat elindult.

Délre Dombóváron voltak, délután Székesfehérváron, estére Budapesten. A tüzérezred első és második osztálya ment a szerelvényükkel. Lassabban húztak, mint a gyalogos vonatok. Másnap átlépték a határt. Érsekújvárra, aztán Galántára értek.

Sokan itt nyírták le a hajukat. Szlovákiában már megtiltották, hogy elhagyják a szerelvény közvetlen közelét. A borbély kiállt a peronra egy székkal és a beretvájával, nyírta a fiúkat. Kis János már a laktanyában lenyiratkozott. Őt nem nézték meg a kaposvári lányok, kevésbé adott a véleményükre. Soós Zoltán és Kovács Zoli a szerelvényen utazott, egyik az egyes, másik a hármas ütegnél volt tüzér. Kis János a hármas üteg fedezetét szolgáltatta. Minden emberének parancsba adta, kopaszok legyenek, mire tovább indulnak. Az oroszoknak nem kell udvarolni, a tetvek viszont hamarabb jönnek, mint hinnék. Így aztán nagy nevetések közt kopasz sereg ment tovább.

A Vág folyó völgyében, várak és várromok, hegyek között haladt a vonat, romantikus tájon. Másnap reggel Zsolnán pihentek. A pályaudvar parancsnoka magyar volt, elbeszélgetett a katonákkal. Egész héten mentek át a magyar vonatok. Nemsokára a régi lengyelben lesznek, a német protektorátus területén. A pénzüket nem fogják elfogadni másutt, csak német területen. Az a zsoldosmárka, nem a német márka, amit kaptak. Jobb lesz, ha hazakülditek a pénzt. Otthon be lehet váltani pengőre, megengedi az állam. Legalább a családokat tud belőle venni valamit.

Zsolnán megreggeliztek, megittatták a lovakat, a szerelvényt is feltöltötték szénnel és vízzel, aztán újra nekilódult.

Ezt vették el tőlünk, ez itt magyar föld, mondogatták egyesek. Mások, hogy ezek itt szlovák falvak, már nem a felvidék. A Jablonkai hágón kapaszkodtak át Sziléziába, végül ez volt a történelmi Magyarország határa is. A hágón lépésben haladt a vonat, rongyos lengyel gyerekek kísérték kiáltozva, „adjál magyar kicsi kenyér” – a katonák dobáltak le nekik.

Átérték Lengyelországba, a Német Kormányzóság területére. Előbb gazdag iparvidéken mentek át, Oderberg és Katowice területén. Trappau, Treshen városok füstölő gyárkémenyei és kohói maradtak mögöttük, látványosan zajlott a haditermelés a leigázott területen. Egyszer marhavagonokból álló, birodalmi jelzéssel ellátott szerelvény ment el mellettük, a kocsik láncokkal lezárva. Zsidóvonat, mondta valaki. A többi hallgatott.

Éjjel kiértek a síkra, az egykori Lengyelország szegényebb vidékeire, homokos talajú, kiégett pusztaságra. A kocsik mellett megint ágrólszakadt gyerekek csoportja szaladt, „Kenyer, magyar, kleba”, kiabálták, kinyújtott kézzel könyörögve. A katonák megint dobáltak nekik valamennyit.

Reggelre érték el Breszt-Litovszk állomását. Ott vesztegeltek egész délelőtt. A mozdonyt feltöltötték vízzel és szénnel, ők ellátmányt kaptak. Német személyzet osztotta a hadiadagokat. Egyedül a kenyér volt magyar, egész honvédségi sütöde települt ki, miskolciak sütötték az áthaladó magyar katonáknak a kenyeret.

A vonatot itt sem hagyhatták el.

Előbb sebesültekkel megrakott német katonai vonat állt melléjük. Fél óra múlva indult tovább, addig a magyar katonák, főleg az újak megnézhatték, mi vár rájuk. Felkötött karú, bepólyált fejű wehrmachtosok véres, mocskos egyenruhában a peronon cigarettáztak, vöröskeresztes pályaudvari személyzet hordta ki az úton addig meghaltakat a vagonokból. Orvos járt körbe, ételt is osztottak, de nagyon gyorsan indultak tovább. Aztán másik német katonai szerelvény jött, újabb marhavagonok lelakatolt kocsikkal. Ablakaikból egyenruhás kezek nyúltak ki. Hadifogolyvonat. Ez is majd egy órát állt a magyarok mellett. Az oroszok végig kiáltoztak „Voda, voda!”, a hőségben vízért könyörögtek. De senki nem hozott nekik vizet. Aztán elment ez a szerelvény is.

Később a délelőtt folyamán a közeli koncentrációs tábor foglyainak nagyobb csoportja érkezett lapátokkal, vödörrel. Csupa soványra fogyott nő, csíkos rabruhában, német SS-katonák őrizete alatt. Az állomás talaja tele volt ürülékkel, a katonavonatokon nem akadt vécé, ha megállt a szerelvény, akkor lehetett üríteni. A katonák a vagonok környékén tették, annyi volt a parancs, ne a sínek közelébe, mert akkor a vonat nehezen indul a szartól. Így a szar egy-egy beálló vonat környékét vastagon elborította. Erre a közeli tábor lakóit küldték ki minden nap, takarítsanak a szerelvények után.

Tilos volt velük beszélni, rájuk nézni is. Pedig a németek vezetésével a veszteglő magyar katonavonat mellé is odajöttek. Alázatosan hajlongva, begyakorolt mozdulatokkal, kettes-hármas csoportokban szedték az ürülé-

ket vasvödrökbe. A honvédek többsége inkább felmenekült a vagonokba, ne kelljen látni ezt. Csak néhányan maradtak lent, azok csípőre tett kézzel, kihívóan cigarettáztak tovább, nézték a fogoly zsidó nőket. Kis János meg őket nézte. Úgyis válogatnia kell majd, kiket küld a biztos halálba.

Végre kora délután megindult a magyar vonat is. Tovább keletre, igen nyomott hangulatú legénységgel. Soós Zoltán elmesélte Kis Jánosnak, egy évvel azelőtt legelőször Breszt-Litovszkot támadta meg Hitler hadserege. Ez az erődváros volt a Szovjetunió határa. Innen tehát orosz területen jártak, számítani lehetett partizántámadásokra.

A vonat a Pripjaty-mocsarakban haladt. Vékony sín pár a hatalmas erdő-ségeken át. Szúnyogok felhői rohamozták a vagonokat. A katonák feszült készenlétben várták, aknára fut-e a szerelvény. Még a mozdonyvezetőkről is tudták, fel vannak fegyverezve a partizánok támadása ellen. Ideális terep hozzá, gondolta Kis János. Sok olyan kanyaron mentek túl, ahol ő maga kelepécét állított volna a szakaszával. De nem történt semmi. Talán mégis el volt túlozva a nagy riadalom? Az emberei féltek, az biztos. Hogyne féltek volna, ő is félt. Bár erre a kirándulásra nemigen maradt semmi vesztenivalója. Neki huszonöt évvel azelőtt kellett volna elterülnie holtan valahol, mikor annyi idős volt, mint ezek. Aztán gyorsan tovább lendült az ilyen gondolataim, régi hangok ismételték a fejében, aki gondolkodik, meghal. Neki pedig dolga, munkája volt. Zoltánék jól viselték magukat, sokszor ránéztek az ágyúkra is, amiket kezelni fognak, nem lett azoknak se baja az eddigi úton. A legénységen kezdett úrrá lenni a megtett távolság súlya, főleg a sűrű mocsaras erdők mélyén, csak nem akartak elfogyni. Két nap múlva aztán mégis végük szakadt.

Elérték a Dnyeper folyót. A vonat szükséghídon hajtott át, azután rögtön Rjesica állomásán voltak. Ott leszállították az egész legénységet a szerelvényről.

ÖTÖDIK FEJEZET

RJESICA – GOMEL – CSERNYIGOV – IVANOVSKOJE – OSZTROGORZSSZK
– DON FOLYÓ

I.

Az állomáson zsidó munkaszolgálatosok végezték a kipakolást. A tüzérek irányításával vesződtek az ágyúkkal, kocsikkal, lovakkal, szállítmánnyal. A gyalogosok vagonjaihoz deszkákból álló rámpát toltak.

– Üdvözet a vitéz uraknak – mondták.

Ez a legtöbb katonát zavarba hozta. Kis János udvariasan visszaköszönt. Soós Zoltán intett egyiküknek, néhány szót beszélgettek is. A munkaszolgálat őrségének egyik keretlegénye a homlokát ráncolta, de ott állt Kis János is a veje mellett, így nem szólt semmit.

– Tibi – magyarázta nekik Soós, miután elköszöntek. – Kaposvárról ismerem, az órás fia, iskolatársam volt.

A legénység sorakozott, majd személyi felszerelésével menetben indult a kijelölt szállásra, egy elhagyott szovjet gyufagyárba.

Hatalmas vasbeton hodályban tábori ágyak százaai várták őket. Akinek nem volt sürgős dolga az ágyúkkal, a folyóhoz ment fürödni. Valamivel nagyobb volt, mint a Sió otthon. Néhány alföldi honvéd is akadt köztük, azok azt mondták, olyan, mint a Tisza a felső folyásnál.

Miután lefürödtek, Kis János kutatókörútra ment. Zolival átvizsgálták a gyufagyárat. Elhagyott pincelejárókat, a gyár raktárait. Hátha mégse teljesen üritették ki. A lakosság a megszállás óta nem jöhetett be ide, aki meg itt aludt, átjáró katonaság, talán nem nézett körül rendesen. A háború első szabálya, mondta Kis János a két Zoltánnak, hogy mindig keresgélj. Amíg a többi vakarószik, tetvészkedik, te inkább nézz körül mindenhol. Ott lapul majd, amit később használni tudsz. Amit adnak, azzal nem mész semmire. Az megdögleni elég.

Egerrágt a fűrészesporos zsákok mögött nagy ládába csomagolt gyufakészletet találtak. Az óvóhely egyik sarkában a sok limlom, romlott, szárazra penészllett étel közt pedig egy zsákot, háromnegyedig telve sóval. A só avas volt, kövekké ragadott már össze. Később alig győzték morzsolni és szitálni. Minek csináljuk ezt, Jani bácsi, morgott a két Zoli, aludni kéne inkább. De Kis János csak noszogatta őket, csináljuk, hogy meglegyen. Végül lett egyharmad zsák tiszta sójuk. Elosztották háromfelé a gyufával együtt, onnantól vitték magukkal. Ahol jártak, az oroszoknak sehol nem akadt egyikből se. Kaptak érte csirkét, disznót, mindent, amit csak tudtak.

Rjesica város alaposan magán viselte a háború nyomait. Arra csellengő helyiek, akik beszéltek németül, szívesen körbevezették a pihenő katonákat. Kis János megsejmelte a város körüli harcokcsiarókat, amit még az oroszok ástak. A németeknek dolgozó, helyben toborzott rendórség abba lótte bele a környék zsidóit. Harmincezer embert.

– A németek hamarosan győzni fognak – mondták az idegenvezetők. – Az oroszoknak nincs már puskájuk se. Ezt mindenki tudja. Csak az első vonalban lévőeknek van, aztán amelyik mögöttük jön, azok az elesettekét

veszik fel. Mert nekik más nem jut. Az oroszok nem fogják tovább bírni a háborút. Itt is a németek fognak uralkodni.

A legénység örült a híreknek. Akkor hamarosan hazamehetünk.

– Tehát hagyják, hogy kiirtsák őket? Már az oroszok. – Ezt Gémesi László mondta be hátulról. Szakaszvezető volt, Zala Tibor őrmester mellett a másik, akiből Kis János kinézte, hogy akár harcolni is fog, ha arra kerül a sor. Továbbszolgáló volt mindkettő, harmincas éveikben jártak. Ahhoz fiatalok ugyan, hogy ott lehettek volna a nagy háborúban, de az új háború minden addigi felvonulásában részt vettek. Csak méregették egymást az öreg katonával, a puskás raj őrmesterével. Ha jön majd a menetelés, hogy bírja? Hiába járt meg sok frontot, mikor volt az már? Gémesi kérdésének volt értelme. Ki hagyná, hogy kiirtsák? Az oroszok már tudták, mi vár rájuk.

– Egyedül mi nem tudjuk – mondta Zala mosolyogva. A legénység elkomorult, többen Kis Jánosra néztek. Ez defetista beszéd, hadbíróság jár érte. Csinál-e valamit.

– Vége a városnézésnek – mondta.

Rjesicában két napot pihentek. Utána elindultak gyalogmenetben. A vasúti pálya eddig tartott, a partizánok szétrobbantották a következő szakaszokat. Hatszáz kilométerre volt a cél, a kiszemelt állások a Don folyó mellett. A menettel az ágyúkat is szállítani kellett, közben biztosítani a terepet a partizánok ellen.

Szívesen hagyták el a várost. Hatalmas volt a nyomor. Az utcákat kő helyett homokos talaj fedte, a házak gerendákból álltak szalmatetővel. Három téglapületek akadt, a kórház, a rendőrség és a laktanya. A lakosság éhezett. Úgy néztek ki, mint Somogyországban a vándor cigányok, csak az élet minden szikrája nélkül. A magyarok még sohasem láttak ilyen mély, reménytelen szegénységet.

A felvonulási területen, amerre csak meneteltek, harcok nyomai látszottak mindenütt.

Gomelig ötven kilométernyi kövezett úton mentek. Nagy gránitkoc-kákból volt kirakva az út, köztük gyakran több centiméter szintkülönbség. Az ágyúkat hatlovas kocsikon vontatták, szétszedve ágyútalpra, csőre, egyéb alkatrészekre. Kis János szakasza az út szélén adott őrséget. Minden pillanatban számítottak a partizánok támadására. Az előttük járók egy hete aknára futottak. Kézzelekkel robbantotta fel egy partizán, aztán eltűnt az út melletti ingoványban, lehetetlen volt üldözni. A katonák öt civilt végeztek ki megtorlásul. Az út mentén végig aknák lehettek, elhagyni életveszélyes

volt. Háromszáz méterrel a menet előtt nagy gereblye szántotta a homokot. A műszakiak vért izzadva dolgoztak. Keresték az aknákat, a munkaszolgálatosok önkéntes segítségével. Lassan bitófák is feltűntek mindenfelé, azokra húzták fel a kivégzett partizánokat.

Gomel városa tűnt egyedül szép városnak egész Oroszországban. A cári időkben épült, két nagy kövezett tere is volt. Impozáns templomát istállónak rendezték be a bolsevikok a forradalom után. A falakat derékmagasságig gané borította. A magyar bakák elszörnyedtek ilyen szentségtörés láttán. A freskók emberalakjainak fejére, úgy látszott, a szovjet forradalmárok célba lőttek. A szentek szemét mindenütt régi golyónyomok borították.

Gomelban pihentek két napig, utána indultak tovább. Gomelből kifelé hat kilométerig remek aszfaltos műút vezetett. Sok köszönet nem volt benne, mert az egykori gyárvároson át vitt a jó út. Mindkét oldalán felrobbant, tönkrebombázott romok ásítottak feketén az elvonuló magyar katonákra. A pusztulás olyan mellbevágó volt, hogy még Kis János is azt érezte, most tért vissza a háborúba. Minden eddigi év halogatás és kitérő lehetett csak. A világvége visszavárta. Még úgy is elborzasztotta őket a táj látványa, hogy nem látszott holttest, de még kiégett hadianyag sem. Csak a romok, még azok is rendezetten, már eltakarították a zömét. Gigantikus gyártelepek alapjai, kéményeik összeomlott végtagjaival. Fél méter vastagságú acélgerendák drótkefe sörtéiként össze-vissza hajolva, egy-egy futballpálya méretű csarnok maradványaiban.

Elhagyva a gyártemetőt csak agyag vagy homok borította döngölt utakat találtak. Estére érték Tyerjuhára. Fenyvesben éjjeleztek, a hadsereg már kialakított táborhelyén. Forrásnál, kellemes környezetben. A romváros után jólesett fenyők közt sátorozni. Nem is szívesen hagyták ott másnap reggel, de hét órákor rendben indult a menet tovább előre.

Délutánra értek a következő faluba, állítólag a környékén feküdt a partizánok fő fészke. Kis János szorosabb őrséget osztott az ágyúk mellé, ő maga vezette. De most se történt semmi. Letáboroztak, Soós Zoltán házi készítésű rádióján meghallgatták a híreket, amit Budapest sugárzott. Karády-dal, Kiss Manyi humoreszk hangzott, a katonák nevettek az orosz fenyvesben a vicces hangú díva sikamlós történeteinek. Ilyen az élet Pesten? Csupa kuplé, könnyű kaland. No csak térjünk vissza a kitüntetéseinkkel.

Másnap tovább mentek. Az éjszakát végigfagyoskodták a sátorban, örültek az indulásnak. Hideg eső esett. Az idő inkább az otthoni októberre hajazott, mint nyárra, pedig június közepe volt. Találtak egy jobb műutat. A tüzérek ütegei

felkapaszkodtak a hat méter széles betonszalagra. Két oldalán kilőtt páncélosok, páncélkocsik, összecsavarodott csövű, elpusztított lövegek heverték. Orosz katonák félig földbe temetett, bűzlő, rothadó hulláinak tömegével együtt.

Délutánra értek Repkibe. Másnap újabb harmincöt kilométert meneteltek. A nap kisütött, kellemesebb volt a haladás, ha fárasztó is. Egy nagy réten ebédelték. Breszt óta a németektől kapott koszton éltek, már az első pillanattól undorodtak tőle. Minden konzerválva, ami nem, annak is édeskés-savanykás műíze, mint a hányadéknak. Még a marmeláde, a hitlerszalonna, ami máskülönben lekvár volna, az is kesernyés. Margarin, olajos hal, húskonzerv, ezernyi féle levespor, egyenlően rossz ízű mind. Pótkávé, tejkonzerv, ehetetlen fekete komiszkenyér. Amit aztán mégis megettek, farkaséhesen a menettől. A maradékok is legyűrték, aki nem magától, az a tisztések parancsára. Odébb van még az este és a megérkezés. Addig mivel megy a katona, benzint nem tölthettek belé, azzal amúgy is spórolni kellett. A rét körül őrségben eltelt a pihenő, aztán gyalogoltak tovább. Estére, már sötétben érték el Csernyigov városát.

Ott elvonultak a hadosztályparancsnok, Tanító Béla ezredes előtt. Tanító a neve, beszélték korábban egymás közt. Annak idején József főherceg előtt vonultunk, mondta Kis János, mielőtt elértünk oda, ahol meg lehetett döglenni. Azért most is csak vonultak katonásan. A tüzérek a lövegük mellett, három ágyúnként egy-egy raj puskás.

A város szélén volt a laktanya, ahol szállásoltak. Megint ágyakban alhatott a legénység. A laktanya udvarán és környékén állították le a sok kocsiból álló szerelvényt. Kis János őrzőket osztott be éjszakára, de nem történt incidens. Éjjél körül feküdt le aludni, reggelig nem keltette senki.

Másnap pihenő. Megnézték a várost, de ebben se volt sok köszönet. Kis János a két Zolival ment, meg tucatnyi másik katonával.

– Egyszer láttam egy fotót egy olasz városról – mondta Soós. – Vulkán tört ki mellette, a Vezúv. A láva elöntött mindent, csak a házak alapja maradt meg, az emberek hullái a nagy hőségtől összezugsorodtak. Ahogy itt is.

Csernyigov akkora város volt, mint Győr. Minden épülete földig rombolva. A romok között százával tallóztak a helyiek, akik túléltek a front átvonulását. Csak ez a munka akadt, keresgélni. A piacon azt árulták, amit találtak. Meg vadon nőtt sóskát. A nyomor szinte felfoghatatlan volt, Kis Jánosék örültek, mikor másnap tovább indulhattak.

Csernyigov után új módszerrel védték a katonákat az aknáktól. A munkaszolgálatosok mentek az út két oldalán és elől, legelől pedig helybeliek szekérral. A muszosok dolgoztak akkor is, ha egy-egy ágyús fogat beragadt. Kis János a

saját embereivel is besegített ilyenkor. Egy alkalommal valamelyik keretlegény korbáccsal ráütött egy munkaszolgálatosra. A muszosok addigra rossz bőrben voltak már, alig valami erőt képviseltek. Kis János odaintette a legényt magához.

– Látod azt a zsidót? – kérdezte tőle. – Akit az előbb megütöttél. Eztán ha egy haja szála meggömbül, keresztüllőlek.

A legény hápogott, a többiek mögé gyűltek, de nem kezdtek semmit az őrmesterrel és az embereivel.

Lesz ennek következménye még, öreg, csak annyit morgott a legény. Ugyan fiam, legyintett Kis János, menjél, aztán jelentsed. Ahhoz értesz, meg a fegyvertelen zsidó veréséhez. A legények elkullogtak.

Az ügyből semmi sem lett, több korbácsolást nem láttak az úton, legalábbis maguk körül. A muszosok így is megszenvedtek az ágyúkkal. Mind megszenvedtek, mire átvergődtek velük ezer kilométeren, végig a nagy folyamok között.

A lovakat helyi ukrán lovakra cserélték, azok kisebbek voltak, de szívósak, igénytelenek. Nyolcan vagy tízen húzták, amit magyar lóból hat elhúzott. De elhúzták. Sokszor rendben kaszált réteken mentek keresztül. A Dnyeperen túl megművelt földek álltak, az elpusztult városok között, vagy ahol nem zajlott csata, a gazdag fekete földet a németek művelni kezdték, amint betették rá a lábukat. A bálába rakott takarmányt, szénát a kocsisok rögtön a maguk szekereire hordták. Egészen, míg német katonai őrség nem érkezett. Egyelőre csak szóban tiltották a honvédeknek, azokat viszont nem válogatták. Ők a gazdák, a magyar csak vendég a háborújukban.

A magyar a legfontosabb, leghűbb szövetséges. Erről szólt a tábori újság minden hasábjára, a hírek hivatalos, harsogó kommentárjai a rádióban. Kis János nagyra becsülte a tábori újságot. Megparancsolta az embereinek, mindig gyűjtsék be, aztán vigyázzanak rá, mint az életükre.

– Aztán minek, Jani bácsi? – Taknyos kölykök voltak. – Háború van, nem papírgyűjtés az iskolában.

– Egyedül az újságpapír használ fagyás ellen, fiam. Más se jó ellene.

– Minek, ha ősszel leváltanak minket? Ezt mindenki tudja.

– Mit gondolsz, azért hoztak ide ágyútól ezer kilométer úton át, hogy néhány hónap után leváltsanak?

Végül ki gyűjtötte, ki nem. Ez úgyis meghal, gondolta Kis János. Izgága, álmodozó kölyök. Örült, hogy legalább nem valamelyik Zoli pofázott vissza, azok némán csináltak mindent, amit mondott. Nem szerette, ha vitakoznak vele, különösen egyértelmű dolgokban. Sok tanító akadt a tisztek közt. Ő

nem lett volna jó tanító, tudta magáról. Nem volt türelme hozzá, hogy valamit többször elmondjon. Fiatal éveiben megszokta, a háborúban mire valamit másodjára mondanak, az ember már halott. Ahogy ezek is lesznek. Ő meg a két Zoli a saját csomagjukban a só meg gyufa mellett vitték a harmadolt köteg tábori újságot. Az ütegparancsnok nem firtatta, viszont megparancsolta az egész tüzérszótálynak, innenől mindenki félreteszi az újságot. Majd azt mondjuk, nevelési célból, mondta az őrmesternek. Ugyan ki fogja megkérdezni, mondta Kis János.

Másnap mentek leghosszabban, több mint negyven kilométert. Kulikova városban szállásoltak, itt érte utol őket először a tábori posta. A két Zoltán több levelet kapott, Kis János a bajsza alatt mosolygott az örömiükön. Neki is érkezett, három is, egy Edittől, száraz beszámoló, kettő a kisebbik lányától, Margitkától. Jerzyről írt neki. Csalogánynak nevezte a fiút a levelekben, ahogy előre megbeszélték. Ki tudja, mennyire veszélyes lengyellel tartani a kapcsolatot. Egyáltalán gondolni rá. A csalogány merre száll, mit csinál. De azért az apjára is sokat gondol, vigyázzon magára és a fiúkra. No hiszen, hümmögött Kis János, aztán csak összehajtogatta szépen a leveleket, eltette a zubbonya zsebébe.

Kulikova után sok napon át meneteltek. Első nap egy falu menti kolhozban éjjeleztek. A parasztokkal sóért csirkét cseréltek, vetőkrumplit találtak a kolhoz raktárában. Csirkepaprikást vacsoráztak, hagymás krumplival, magyarosan, úri módra. Másnap gyalogoltak tovább, negyvenöt kilométert. Nyezsín város mellett haladtak el, komor hangulatban, az út szélén hosszú sorban bitófák álltak. Rongyos partizánok vagy egyszerű civilek, táblával a nyakukban. Elhagyott téglagyárban éjjeleztek, aztán reggeltől újra tovább.

Ahogy felszedelőzködtek, és a menet megindult fogatolt lövegeivel, szakaszaival, észrevettek egy német filmes stábot, aki felvette őket. A fiatalok közül sokan integettek, feszesebben lépkedtek a szekerek mellett. A nap végén Komarovkába értek, egy gyümölcsösben táboroztak le. Még épphogy virradt, mikor Ghulov felé indultak tovább. Az eső hamarosan zuhogni kezdett, és kitartott egész nap. Újabb negyven kilométeres távon átvergődve értek Ghulov városába.

Kiürített laktanyában szállásoltak, egy fogolytábor szomszédságában. A laktanya környéke tele volt roncsokkal. Egy nap pihenőt kaptak. Kapcát mostak, ételt főztek, aludtak. Aztán indultak tovább. Megint zuhogó esőben mentek egész nap, ázott mezőkön át a nehéz fogatokkal.

Estére Krupec község mellett egy majorban szállásolták el őket. Éjjel távoli ágyúörgést hallottak. Ide már közel volt a front. Kis János huszonöt

éve nem hallotta ezt a hangot. Mintha hazaérne. Miközben úgy vágott át rajta az iszonyat, akár a hasmars. Amire itt azt mondták, ukránja van, mindegyik átesett rajta, a sereg keserű sőt adott rá. De erre nem lehetett mit adni. Kis János kiment és hallgatta a távoli dübögéseket. Síkságon voltak, keleten látszottak a tüzéségi lövedékek felvillanó fényei is. Mintha ugyan virradni akarna, de nem tudna, csak pislákol. A háború zsarátnoka, ami sohasem aludt ki. Hát igazán visszajöttem, gondolta. Aztán aludni tért a sátorba, szüksége volt rá, vinni kell magát meg a többit holnap is.

Másnap Rilszk városába értek, egy kolostorban szállásolták el őket. A templomok itt viszonylag épen álltak, bár raktárnak használták őket, az egyikben miséztek is. Kisebb katonazenekar térzenét adott a városban.

Kis Jánost nem érdekelte a térzene, beszerző körútra indult. Hamar kiderült, a város másoknak is gyűjtőhelye. Nagy számban láttak szétlőtt, tönkretett páncélosokat, amiket a németek innen vittek tovább hátra, beolvasztani. Ők a maguk részéről tojást, krumplit, szalonnát szereztek.

Másnap a semmiből előbukkanva egy erdő közepén álló nagyhercegi nyári palotához értek. Az is lett a szállásuk.

Ivanovszkoje, Boronevszkij herceg kastélya. A vörösök nem tették tönkre, előbb idegszanatóriumot, aztán katonai akadémiát csináltak belőle. Most átjáróházként szolgált a menetelő csapatoknak. A tüzerek pihenőt kaptak, élvezhették a két napon át tartó idillt. Tágas park, kerti tó, nyári színház, üvegfalú melegházak, mint valami regényben.

Soós Zoli teljesen megőrült a lelkesedéstől, elmesélte nekik a Háború és béke teljes történetét, amit ő kétszer is olvasott. Kis János nem mondott semmit, mosolyogva hallgatták. Kellott, hogy örüljenek olykor valaminek, és a fiú jól mesélt. Nem is sajnálta, hogy ez csavarta el a lánya fejét. Biztos annak is sokat mesélt. Tele van a feje történetekkel, amiket olvasott. Hercegek meg grófok, csaták és sebesülések, hősi haldoklások, bonyodalom és házasodás. Napóleon hadjárata, éppen ugyanitt, ahol most ők vannak. A franciák se jártak vele valami jól. Erről nem is szabadott volna beszélniük. Cigarettaztak a kertben, már esteledett, a vacsora bográcsban főtt. Ráláttak a tóra, a légénység a kimosott ruhákat szedte össze. Nem gondolták, hogy ilyesmi is lehet a háború, mint a képeslapokon. Kis Jánosnak Monopoli jutott eszébe, mesélt is róla egy keveset, a többiek hallgatták. Az ütegparancsnok vacsora után elköszönt, jót beszélgettünk, uraim, erről akkor többé szót se senkinek. A lovak a nyári színház nézőterén, a padokhoz kikötve aludtak, a légénység a színpadon, pokrócokba burkolózva.

Innen Lgovba indultak. Az úton kapta őket az első légitámadás. Az ezred elején, messzebb tőlük robbantak a bombák. Egy autót telibe találtak, két katona meghalt. Erdőben éjjeleztek, másnap közelebb értek, beljebb a harci zónába, miután este letáboroztak, újabb, éjszakai légitámadást vészeltek át.

A következő napon beértek Lgovba. A bombázástól több helyen égett a város. Táborverés után a puskásokat elvitték házkutatásra. Az erdő elleni légitámadáshoz a földről kellett jelezni a gépeknek, maguktól nem találtak volna oda. Kis János a szakaszával nyomorúságos viskókba tört be. Nem találtak semmit. Más állítólag több sikerrel járt.

Két nap pihenő után tovább indultak. Megérte menetelni, a következő állomáson, közeledve a vonalként kijelölt állásokhoz, végre megint magyar kosztot kapnak a német helyett. Gulyásleves, fehér kenyér, alma, szalonna. Majd három nap menetelés után Sztarij Oszkolba értek. Azután újabb menetelés. A lovak az emelkedőkön csak az emberek segítségével tudták felhúzni az ütegeket. Éjjelente haladtak, itt már fokozott repülőtevékenység zajlott, de nem német, hanem orosz.

Kurszk városa mellett haladtak el, szerencsére jócskán kikerülve. Négy napon át minden éjjel látták, ahogy bombázzák a várost. Előbb jelzőrakéták villantak, a partizánok megjelölték a célpontok helyét. Utána ejtőernyővel Sztálin-gyertyákat dobtak le. Arra jöttek rá a közönséges gyújtóbombák. Messzire hallatszott, ahogy egy-egy lőszer- vagy benzinraktár felrobbant. Legközelebb nyolc kilométerre mentek el Kurszktól. Kis János a szakaszával megállt a pihenőben egy magaslaton lévő kis réten, nézték a tűzijátékot.

Végül elérték Osztrogozsszk városát. Ez volt a somogyi tizedik könnyű hadosztály és a környékre települt minden honvédségi csapat központja. Romváros, ahol nemrég is súlyos harcok folytak. A megmaradt épületekben raktárakat rendeztek be, a többiek égnek meredő falcsonkjaikkal kísérteties látványt nyújtottak. Két nagyobb város közül ez volt az egyik, ami a teljes második magyar hadsereg háttértámogatását adta.

Hatvan kilométerre előtte kanyargott a folyó, ahová újabb három napig meneteltek. Július harmincadikán pillantották meg az ezüstös acél sávot a tájban. A Don.